

МУДРІСТЬ НАРОДНА

Таджицькі прислів'я
та приказки

МУДРІСТЬ НАРОДНА

Збірник двадцять третій

ТАДЖИЦЬКІ ПРИСЛІВ'Я
ТА ПРИКАЗКИ

Упорядкував і переклав
Олександр Шокало

Київ
Видавництво художньої літератури
«Дніпро»
1977

С(Тадж)
Т13

Т $\frac{70500-110}{M205(04)-77}$ 105—77

© Видавництво «Дніпро», 1977.

ВСТУПНЕ СЛОВО

Таджицький фольклор своїм корінням сягає в глибоку давнину. В усі часи у ньому відбивався трудовий та соціально-історичний досвід народу, його спостереження над життям і явищами природи, його думки, мрії, сподівання.

Основними жанрами усної народної творчості епохи первісного суспільства були міфи, алегоричні сказання, легенди, обрядові пісні. У рабовласницький період завдяки розвитку трудової діяльності людини, а також під впливом боротьби проти вторгнень греків і арабів, нападів тюркських племен, монгольського нашестя жанри і особливо тематика таджицького фольклору дуже змінилися.

В ньому переважають теми героїзму, патріотизму, згуртованості й людяності. Так виникає героїчний епос — героїчні поеми (дастани) «Шахнаме» і «Гурзод».

Найвищого розквіту героїчний епос досяг у період формування таджицького народу і виникнення його державності в IX—X століттях.

В епоху феодалізму жанри й тематика таджицького фольклору ще більше урізноманітнюються. Збагачується і розширюється зміст народних історичних пісень, інтимної і соціальної лірики (лірико-романтичні сказання «Віс і Рамін», «Вамік і Азра», «Шірін і Фархад», «Тахір і Зухра»), афористичної і дидактичної поезії, казок («Бахтійорнаме», «Хатамнаме», казки «Тисячі і однієї ночі»), анекдотів і загадок. Персонажами у них виступають соціально-конкретні людські образи: знедолені трудівники, нещасні закохані, жорстокі й лицемірні правителі. Фольклор двох попередніх епох створювався на стародавніх мовах — пехлевійській, согдійській, хорезмійській, бактрійській та інших, а фольклор епохи феодалізму створювався вже на дарі, яка є спільною історичною основою трьох сучасних мов — таджицької, перської і дарі-кабулі. Тому таджицький фольклор набув поширення в Середній Азії та за її межами, збагативши скарбницю усної творчості різних народів. Політичні, економічні й культурні зв'яз-

ки таджиків із сусідніми народами сприяли проникненню в його усну народну творчість образів і сюжетів з фольклору давніх іудеїв (легенда «Юсуф і Зулейха»), з арабського фольклору (легенда «Лейлі і Меджнун» та деякі казки «Тисячі і однієї ночі»), з індійського фольклору (байки «Калілі і Дімни» й окремі казки «Тисячі і однієї ночі»), з фольклору тюркських народів (епос «Гуругли» та «Алпаміш»).

Визначні творці класичної персько-таджицької літератури зверталися до усної народної творчості, запозичували її досвід, творчо використовували її засоби, образи, черпали в ній натхнення. Так суто народний жанр рубаї, який увійшов у писемну літературу ще в IX столітті, набув дальшого розвитку у творчості ряду поетів, а рубаї Хайяма, Бобо Тахіра, газелі Хафіза і Хілолі, афоризми Сааді, переходячи з вуст в уста, набувають варіантності і починають жити за законами усної народної творчості. Народні сказання «Шірін і Фархад», «Тахір і Зухра», дастан «Шахнаме» і «Гурзод» («Гуругли» — пізніший варіант), казки «Тисячі і однієї ночі», зазнавши літературної обробки, повернулися до народу.

Одним з найпоширеніших і найдавніших жанрів таджицького фольклору є прислів'я та приказка. Вони відіграють важливу роль у художньому осмисленні дійсності, відзначаються глибиною думки, лаконізмом, образністю.

Чимало таджицьких прислів'їв та приказок з'явилося в далекому минулому. В них зустрічаються образи, пов'язані з давніми домусульманськими віруваннями. Найдавніші прислів'я записані бактрійською мовою ще за часів Александра Македонського (IV століття до н. е.). Вони здебільшого філософічні й мають метафоричний характер: «Глибока річка тихо тече», «Полохливий собака гавкає голосно».

Переважна більшість таджицьких прислів'їв та приказок виникла в часи єдиної іранської культури і створювалася на спільноіранській мові — дарі. Ось прислів'я, які зустрічаються в літературі X ст.: «Пшеницю посієш — пшеницю збереш, ячмінь посієш — ячмінь збереш», «Сонця полою не закриєш». Ці прислів'я й приказки існують на таджицькій і перській мовах. Архаїчні елементи мови дарі помітніше виявляються у таджицьких прислів'ях. Дослідник іранського фольклору Х. Корогли так пише

про це: «...Нам здається, що у таджицькій мові прислів'я та приказки зберегли більшу близькість до мови дари, особливо у лексичці, тим часом як у перській мові майже всі вони модифікувалися відповідно до нових правил сучасної мови» *. Ще однією характерною рисою таджицьких прислів'їв та приказок, яка відрізняє їх від перських, є тюркські лексичні запозичення. В основному це запозичення з узбецької мови. У таджицьких і узбецьких прислів'ях та приказках простежуються не лише мовні взаємовпливи, а й складний двосторонній процес, який призвів до зближення певної частини таджицьких і узбецьких прислів'їв та приказок не тільки за лексичним складом, але й за змістом і побудовою («Той, кого ужалила змія, і рябого мотузка боїться», «Багато слів — вантаж для ослів»). У цих прислів'ях та приказках яскраво виявляється спільність традицій, світогляду й культури обох народів. Але це стосується тільки спільного

---

* Персидские пословицы, поговорки и крылатые слова. Составление, перевод, введение и комментарии Х. Г. Короглы. М., 1973, с. 38. Далі цитуватимемо за цією книгою.

таджицько-узбецького фонду, загалом же прислів'я й приказки таджиків і узбеків дуже своєрідні й мають власні шляхи розвитку.

Трапляються й таджицько-арабські паралелі, це переважно переклади з арабської мови, пов'язані з релігією ісламу («Бог любить терплячих»). Але є чимало побутових прислів'їв та приказок, які цілком збігаються в обох мовах («Найкраща відповідь дурневі — мовчанка»). До речі, вони є і в перській мові. Х. Корогли висловлює думку, що такі прислів'я та приказки проникли в арабську мову в ранній період знайомства арабів з іранською культурою.

Трапляються цікаві випадки буквального збігу прислів'їв та приказок у таджицькій, перській, українській і російській мовах («Дарованому коневі в зуби не дивляться»). Або ось такі збіги в таджицькій, узбецькій, українській і російській мовах («Ворон воронові ока не виклює»). Звичайно, такі збіги запозиченням чи впливом пояснити важко. Близькі чи однакові за змістом прислів'я та приказки кожен народ творив самостійно, і це свідчить про подібність у цих народів життєвих ситуацій, практичної діяльності, історичних умов.

Як і інші жанри таджицького фольклору, прислів'я та приказки здавна привертати увагу творців писемної літератури. Такі видатні персько-таджицькі поети-класики, як Рудакі, Хафіз, Сааді, Носір Хієроу, Нізамі й поети пізніших часів, широко використовували прислів'я та приказки у своїй поетичній творчості. У свою чергу висловлювання й афоризми найпопулярніших серед народу поетів згодом злилися з народною творчістю. «Немає потреби уточнювати,— зауважує Х. Корогли,— кому належить пріоритет у творенні цих прислів'їв та приказок — поетові чи народові. Важливий той факт, що багато широко популярних прислів'їв та приказок, на яких помітні явні сліди поетичної обробки, побутують у народі так само, як і їхні фольклорні паралелі». У прислів'ях та приказках радянської епохи яскраво відбилися ті великі перетворення, які сталися в усіх сферах життя таджицького народу після Великого Жовтня. Найпоширенішими з них є прислів'я про любов до вождя трудящих В. І. Леніна, про вірність його невмирущим ідеям («Великий Ленін — наш батько і друг», «Леніна ім'я житиме тисячі літ»), про носіїв комуністичної моралі — комуністів («Окраса комуні-

ста — скромність», «Слово більшовика не розходиться з ділом»), про дружбу і єдність радянських народів, про любов до рідної Вітчизни («Захист Батьківщини — найсвятіший обов'язок»).

Лишилися в активному фонді й широко використовуються нині й старі, традиційні прислів'я та приказки, перейняті високою народною мораллю, почуттям любові до рідної землі, патріотизму, дружби, колективізму. Вони наповнилися новим змістом і сьогодні звучать по-сучасному.

Вивчати прислів'я та приказки іранських народів почали в Росії ще у дореволюційний час. Ось один із перших збірників, який вийшов у Москві: М. А. Гафаров и В. л. Гордлевский. Персидские пословицы. М., 1913. Прислів'я зібрав відомий іраніст М. А. Гафаров, а транскрипція, переклад і коментарі належать В. О. Гордлевському.

Але по-справжньому займатися вивченням таджицьких прислів'їв та приказок почали після Великої Жовтневої соціалістичної революції. Першим виданням радянського часу був збірник: Каримзаде Х. Таджицькі прислів'я та загадки. М.—Л., 1931 (тадж. мовою). Згодом вийшов збірник: Таджицькі прислів'я та

приказки. Зібрав та уклав В. Асрорі. Сталінабад, Тадждержвидав, 1956 (тадж. мовою). Два видання витримала книга: Персидские пословицы и поговорки. Составление, перевод, введение и комментарии Х. Короглы. М. (1961, 1973). Зараз у Таджикистані здійснюється видання тритомного «Словника таджицько-персидських прислів'їв, приказок та афоризмів». Упорядник його відомий лексикограф М. Фазилов. Перший том вийшов у видавництві «Ірфон».

У республіці над збиранням і вивченням таджицьких прислів'їв та приказок плідно працюють відомі фольклористи Р. Амонов, В. Асрорі, Б. Тілавов, Е. О. Шварц.

Збірник «Таджицькі прислів'я та приказки» є першою спробою ознайомити українського читача з прислів'ями й приказками таджицького народу. До нього увійшли найпоширеніші зразки, які дають уявлення про різні сторони життя таджиків на різних етапах історичного розвитку і в основному охоплюють риси їхнього національного характеру та особливості психічного складу. Він укладений за тематичним принципом, хоч таке розміщення дещо умовне, оскільки багато прислів'їв та приказок мають і пря-

ме, її переносне значення і можуть бути введені в різні тематичні групи на однакових підставах.

Таджикки проводять чітку жанрову межу між прислів'ями та приказками і називають їх різними термінами. В українських перекладах цей матеріал не розмежовується відповідно до того, як це робиться в мові оригіналу, тому що при перекладі не завжди вдається зберегти структуру і тип таджицького речення.

При укладанні збірника було використано такі джерела: В. А с р о р і. Таджицькі прислів'я та приказки. Сталінабад, Тадждержвидав, 1956 (тадж. мовою); М. Ф а з и л о в. Словник таджицько-персидських прислів'їв, приказок та афоризмів, т. I. Душанбе, «Ірфон», 1975 (тадж. мовою); М. Ф а з и л о в. Вибрані таджицько-персидські прислів'я та приказки. Душанбе, «Доніш», 1976 (тадж. мовою); Я. І. К а л о н т а р о в. Таджицькі прислів'я та приказки у порівнянні з узбецькими. Душанбе, «Доніш», 1969 (тадж. і узб. мовами); Я. І. К а л о н т а р о в. Таджицькі прислів'я та приказки в аналогії з російськими: Словник таджицької мови у 2-х томах. За ред. М. М. Шукурова, В. А. Капранова, Р. Хошіма, М. В. Масумі, М., «Советская энци-

циклопедія», 1969; Таджикицько-російський словник. За ред. М. В. Рахімі та Л. В. Успенської. М., 1964; прислів'я та приказки, що друкувалися в журналах «Тоджикістон» (1957, 1962), «Шаркі Сурх» («Червоний Схід», 1958, 1964) та в газеті «Маоріф ва маданіят» («Освіта і культура», 1960, 1961, 1964, 1968).

Значення художніх перекладів у процесі ознайомлення з культурними надбаннями братніх народів, безумовно, велике. Особливо корисні переклади з усної народної творчості. Фольклорні твори, як творіння суто народні, вводять читача в глибини духовного світу народу, ведуть по щаблях його багатотисячолітньої історії, розкривають характер цілого народу. Сподіваємося, що цей збірник буде внеском у справу популяризації усної народної творчості таджиків на Україні.

Олександр Шокало

Дружбою народ міцний

Ленін — наш вождь і брат.

○

Великий Ленін —
наш батько й друг.

○

Ленін — тепло і світло.

○

Про Леніна пісні
найвище злітають.

○

Леніна ім'я житиме тисячі літ.

○

Окраса комуніста — скромність.

○

Слово більшовика
не розходиться з ділом.

**Без книги нема знань,
без знань нема комунізму.**

○

**Народна справа —
справедлива.**

○

Справедливість непереможна.

○

Правда й істина не вмирають.

○

Справу правдою полагодиш.

○

Правда перемагає неправду.

○

Прямо йтимеш — не заблукаєш.

○

**Прямий шлях безпечний,
хто збочує — попадає в біду.**

○

**Іди прямим шляхом,
хоч він і довший.**

**Для поступу вперед
критика потрібна.**

○

**Найдорожчий скарб —
людина.**

○

**Серед людей проживеш,
без людей пропадеш.**

○

**Ряба живе у воді,
людина — серед людей.**

○

**Людина — з людиною,
село — з деревами.**

○

**Хто любить лише себе,
того люди не люблять.**

○

**Щоб не опинитися поза громадою,
зійди з мінарета.**

○

Дружба дорожча за золото.

**Сонце зігріває повітря,
друг — душу.**

○

Друзі — дзеркало один для одного.

○

За друзів віддай життя.

○

Дружби дружбою шукають.

○

Друг пізнається у дружбі.

○

**Друга оціниш тоді,
коли з ним розлучишся.**

○

Сад і квітник — для друзів.

○

**Облиш усе інше,
дорожи лише дружбою.**

○

**Однією рукою в долоні
не сплеснеш.**

**Однією рукою
двох кавунів не піднімеш.**

○

Однією рукою вузла не зав'яжеш.

○

Одна квітка весни не принесе.

○

**Зернятко до зернятка —
хліб у коморі.**

○

Зернятко до зернятка — купа буде.

○

**Шерстинка до шерстинки —
килим вийде.**

○

Крапля до краплі — потік буде.

○

**Мотузок рветься в найтопшому
місці.**

○

**Нитка, зсукана втрое,
не скоро порветься.**

**П'ять пальців укупі — кулак,
п'ять пальців нарізно
і дитина зламає.**

○

**У гурті і хліб з цибулею
солодкі.**

○

Людина не під кущем зроста.

○

**Людина без Батьківщини —
як соловей без квітника.**

○

**Клаптик рідної землі
дорожчий за країну Соломона.**

○

Дерево росте на одному місці.

○

**Якщо зрушити вогонь з місця,
він погасне.**

○

**За честь Вітчизни
не жалій життя.**

**Не жалій себе для Батьківщини —
і інші не жалітимуть себе
заради тебе.**

○

**Захист Батьківщини —
найсвятіший обов'язок.**

○

Якщо ти відважний, будь у бою.

○

Відважний скрізь переможець.

○

**Боїшся небезпеки —
не думай про перемогу.**

○

**Ворога злякався —
ворогові здався.**

○

**Не маєш лев'ячого серця —
не вирушай у далеку дорогу.**

○

Без ризику ворога не переможеш.

**Якщо вважаєш себе хоробрим,
не думай, що інші боягузи.**

○

Сміливець пізнається у бою.

○

**Сміливець головою накладе,
а таємниці не викаже.**

○

**Будеш мужнім у бою,
станеш піснею перемоги.**

○

Смерть героя боїться.

○

**Людина вмирає,
а добре ім'я лишається.**

○

**Краще полягти в бою,
як потрапити в полон.**

○

**Краще славна смерть,
як зганьблене життя.**

Краще померти, як стати рабом.

○

Твоя честь у твоїх руках.

○

**Для відважного
честь дорожча за смерть.**

○

Життя — це мир, а мир — це життя.

○

**Поки можна жити в мирі,
не стукай у двері війни.**

**Золото пізнається у вогні,
людина — в труді**

Людина працею красна.

○

Наша праця — наш набуток.

○

У праці — слава і вдоволення.

○

Руки людини — квіти.

○

**Людина без ремесла —
дерево без плоду.**

○

Хто шукає, той знаходить.

○

**Сидітимеш сиднем —
нічого не висидиш.**

У майстра повний дім достатку.

○

**З роботою бути — в радості жити,
без роботи бути — у горі жити.**

○

**Краще кетмень хлібороба,
як меч газія *.**

○

**Не буває скарбів без праці,
праці — без скарбів.**

○

**Не попрацюєш —
троянди не зірвеш.**

○

**Хочеш троянду зірвати —
не бійся колючок.**

○

**У саду троянду зірвеш,
на пустирі — колючку.**

* Г а з і й — борець за віру, учасник «священної війни» мусульманів проти «невірних».

Потрудився — скарб знайшов.

○

Не доклавши рук, хліба не матимеш.

○

Хто працює, той і врожай збирає.

○

**Поки руки не працюють,
нічого й ротіві робити.**

○

**Чесно зароблений хліб
можна їсти і посеред вулиці.**

○

**Хто дружить з працею,
хвороби не знатиме.**

○

Без праці нема й відпочинку.

○

**Не матимеш скарбу без турбот,
відпочинку — без праці.**

○

**Сьогодні попрацюєш —
завтра відпочинеш.**

**Замолоду працюватимеш —
у старості відпочиватимеш.**

○

**Сто днів — роботі,
один — приятелеві.**

○

Більше роби, менше говори.

○

**Якщо хочеш достаток мати,
не бійся праці.**

○

**Добре попрацюєш —
урожай мішками збереш.**

○

Зернина пшениці дорожча за перли.

○

**Повторюючи: «Дай боже!» —
роботи з місця не зрушиш.**

○

Молитва — діло для ледачих.

○

Той діло зробив, хто його завершив.

**Не відкладай на завтра того,
що можна зробити сьогодні.**

○

**Відкладена робота
лишається незакінченою.**

○

**Розумний про завтрашню роботу
думає сьогодні.**

○

**Всякій роботі своя пора
й година.**

○

Зволікання — причина лиха.

○

Хто рано встає, той більше має.

○

**Улітку дбай про зиму,
узимку — про літо.**

○

**Літом попрацюєш —
зимою спочиватимеш.**

Раніше посієш — раніше й збереш.

○

Гарний рік по весні видно.

○

**Попрацюєш навесні —
наповниш комору восени.**

○

**Пшеницю посієш — пшеницю
й збереш, ячмінь посієш —
ячмінь збереш.**

○

**Тануром * користуються,
поки гарячий.**

○

Коли громада дружна, робота легка.

○

**Для прополювання треба мати
багато рук.**

○

Хлібу — їдці, роботі — робітники.

---

* Т а н у р — глиняна піч для вишікання коржів.

Початок завжди невдалий.

○

Початок роботи голову розвалює.

○

Перший крок — дрібна рись.

○

Невідомі справи вкриті гіллям.

○

Умілому всяка робота легка.

○

**Якщо людина захоче,
гору на порох зітре.**

○

**Поки у воду не забредеш,
плавати не навчишся.**

○

Ритм у руках музиканта.

○

**Сурмачеві нічого не варто
раз дмухнути.**

Молодцеві й сорока ремесел мало.

○

Живи сто років — знай сто ремесел.

○

Щоб стати майстром,
потрібен хист.

○

Навіть горобця
і то має різати м'ясник.

○

На золоті розуміється золотар,
на коштовному камені — ювелір.

○

Ціну золота знає золотар,
ціну землі — селянин.

○

Пшениця є скрізь,
а доброго пекаря знайти важко.

○

Не посилай старого купувати осла,
молодого — сватом.

Тітка все вміє, та нічого до ладу.

○

**Селім за сто справ береться,
та жодної до кінця не доводить.**

○

У кожного свій досвід.

○

**Коли чашник переливає,
то сам і випиває.**

○

Метушиться багато, а робить мало.

○

**Погнався за тим і за цим,
а пішов ні з чим.**

○

**У двох кухарок на столі або недосіл,
або пересіл.**

○

Господинь багато, а миски немиті.

○

**Де сім невісток,
там сміття по коліна.**

**Де багато пастухів,
там овець вовки поїли.**

○

У двох повитух дитина кривошия.

○

**У домі дві господині стало —
тісто на коржі пропало.**

○

**Тіпальник бавовни три дні робить,
а три дні бороду від вати очищає.**

○

**Один собака на дві господи
посеред дороги лишається.**

○

Хто спішить, той двічі робить.

○

Поспіх у роботі завжди шкодить.

○

**Нетерпляча вдача —
дурна робота.**

○

Прудко йдеш, коли б не підбився.

Йди потихеньку, та не спиняйся.

○

Від дурної роботи поперек болить.

○

**Уночі зробиш —
вдень сміятимешся.**

○

**Діла на гріш,
а клопоту на карбованець.**

○

**Словами так і сипле,
а робить мов неживий.**

○

**Коли не хочеться діла робити,
відмовок багато.**

○

**Від чужої роботи
і навесні руки мерзнуть.**

○

**Час бавовну збирати,
а в лежня ніс заболів.**

Вдасться діло — добре,
не вдасться — теж не біда.

○

Ледар хоч і зробить щось,
та й то осоромиться.

○

Так робить, що або вісь трісне,
або маслоробка.

○

Учепився корові за хвіст.

○

Кухар до готового плову.

○

До їди охочий,
а від роботи тікає.

○

До їди — акула,
до роботи — кривий осел.

○

«До роботи!» — «Нездоровий». —
«Ану їсти!» — «Я готовий!»

**У роботі хитрує,
а до їди завжди швидкий.**

○

Із снігу — вежа, із глини — халва.

○

**Не їстиму, не їстиму,
а плову насипте у велику миску!**

○

**Загадай лежню діло зробити,
а він поради почне давати.**

○

Ледар усім обридає.

○

**Таке ледащо, що хоч об стіну
головою.**

○

**Ледачий віслюка побачить —
пішки не піде.**

○

**«А де ж ти навесні був?» —
«Під шовковицею сидів».**

**Від слова «вогонь»
язик не загориться.**

○

**Скільки не кажи «халва»,
у роті не посолодшає.**

○

**Вирий копанку,
а жаба сама прискакає.**

○

**Заманеться верблюдові колючки —
шню простягне.**

○

**Захочеш пити — підійдеш
до струмка.**

○

У корови молоко на язиці.

○

**Коню — бігти, господареві —
годувати.**

○

Віддав листя, узяв шовк.

Знічев'я вергати каміня

○

Від неробства голову чухати.

○

Вовків боятися — в степ не ходити.

○

Сорок боїшся — не роби куруту*.

○

**Поки не купив дворища,
не став воріт.**

○

**Не вмієш плавати, не забродь
у воду.**

○

Не встрявай у діло, якого не знаєш.

○

**Батькові твоєму спасибі,
а сам ти що можеш?**

---

* К у р у т — сир, висушений у вигляді кульок.

**Осідлав верблюда —
сподівайся на далеку дорогу.**

○

**Кому треба павич,
той не злякається подорожі в Індію.**

○

**Пошиєш халат, порадившись,
куцим не буде.**

○

**Для всякого діла потрібні
знання.**

○

**Хочеш урожай мати — ори землю,
хочеш знання мати — вчися.**

○

Труднощі від незнання.

○

**Знання без практики —
гілля без плодів.**

○

**Вчений без досвіду —
бджола без меду.**

Диплом має, а діла не знає.

○

**Окраса людини —
знання й досвід.**

Бідак працює, багач розкошує

Сонце всім однаково світить,
та не однаково гріє.

○

Одним кривда й муки,
іншим — достаток і радість.

○

Один арик ритиме,
інший воду питиме.

○

Бідняк працює,
багач розкошує.

○

Робітник один,
а дармоїдів сотня.

○

Ослятина — не м'ясо,
багатий бідному — не товариш.

**Хто з грошима — шашлик їсть,
хто без грошей — дим від шашлика.**

○

І ситий стогне, і голодний квилить.

○

**Бай стогне від жиру,
бідняк — від голоду.**

○

**Ситий не знає,
що коїться з голодним.**

○

**Ситий вважає голодного
п'яним і божевільним.**

○

Яке діло ситому до голодного?

○

Заможний бідного не жаліє.

○

Що знає багатий про злидні бідного?

○

**Що знає верхівець
про клопіт пішого?**

**Багатій з багатієм єднається,
солома — з глиною.**

○

**В кого більший дах,
у того й снігу більше.**

○

У нього хліб в олії плавас.

○

**Хіба завжди свято,
що ти щодня білі коржі їси?**

○

**Якби гора Каф стала хлібом,
а ріка Аму — юшкою,
і то багатій не наївся б.**

○

**Багатієву зажерливість угамує
хіба що могила.**

○

**Бідак погано живе, тому що не має,
багатій — тому що скупий.**

○

**Казан зажерливості довго
не кипить.**

Коли людина забагатіє, стає скупю.

○

Ім'я знатне, а стіл порожній.

○

Одній курці — і зерно, і вода.

○

Бідному й уві сні хліб ввижається.

○

Голодній кішці сало сниться.

○

Голодний собака хліб краде.

○

**Бідному, як і попаде хліб у рот,
то з носа кров піде.**

○

**Не вмирай, козлику,
прийде весна — траву їстимеш.**

○

**Голодний, не вмирай,
яровий ячмінь достигне.**

○

Голка всіх обшиває, а сама гола.

Гончар черепком воду п'є.

○

Помер ткач, а савана не знайшлося.

○

Тому й живе, що савана не має.

○

**Від сорочки комір залишився,
від штанів — очкур.**

○

**Навіть нігтів немає,
щоб голову почухати.**

○

Голого не обдереш.

○

Босий грязюки не боїться.

○

**Голизна в хату заганяє,
а голод за двері виганяє.**

○

Злидні злиднів не соромляться.

**Сам голодний,
а милостиню — за ворота.**

○

Убогість тяжча за камінь.

○

**Будь бідним,
але не будь злодієм.**

○

**Краще хвороба,
аніж борг.**

○

Кожній собаці кістку винен.

○

Борги — кара божа.

○

**Не позичай грошей у того,
хто швидко розбагатів,
а коли й позичиш — не витрачай.**

○

**Позичиш тисячу,
віддаватимеш півтори.**

**Коли склом коваadlo зламаєш,
а юшкою — зуби, тоді лихвар
за свої гроші хлібом пригостить.**

○

**До бідняка як і прийде щастя,
то довго не затримається.**

○

**Багатий убрався: «Неси на щастя!»
Бідний убрався: «Де взяв?»**

○

**Бідняк як і посіє,
то води не добуде,
а в багатого і сіяне,
й несіяне сходить.**

○

**Коня дістав — степу не знайшов,
степ знайшов — коня не дістав.**

○

**Патрапив старець на поклажу,
та не має в що скласти.**

○

**Старець хліб знайшов,
а мішка немає.**

**Бідняка і на верблюдові
собака покусав.**

○

Бідний і на ющі зуби ламає.

○

**Коли наймит поститься,
дні довшають.**

○

**У бідного не буває ні свята,
ні жалоби.**

○

**Якщо килим щастя зітканий чорним,
не вибілиш його навіть водою
з райських джерел.**

○

**Кульгавому мандрувати — все одно
що голодному милостиню роздавати.**

○

Безпритульна людина скрізь чужа.

○

Вовк вівці не товариш.

З лица — вівця, а вдачею — вовк.

○

Благанням паці вовкові не затулиш.

○

Доручи вівцю вовкові.

○

Ворон воронові ока не виклює.

○

**У полі верблюд поїв бавовник,
а в місті ткачеві відрізали вухо.**

○

**У Бухарі теля обірвало ткачеві
нитку, а в Самарканді за це
бабине козеня розідрали
на купкорі *.**

○

**Просо горобець поклював,
а дісталося перепелові.**

---

* К у п к о р а — змагання, коли верхівці видирають один в одного тушу теляти або козла.

**Халву з'їв байський син,
а побили сироту.**

○

**Коза з козою буцаються,
а у вівці ноги зламані.**

○

**В небо підіймешся—за ногу вхоплю,
по землі пройдеш—за вухо потягну.**

○

Спереду — урвище, ззаду — сокира.

○

**Вибрався з грязюки і вскочив
у болото.**

○

Утік від снігу і попав під дощ.

○

Звідси сам пішов, звідти вигнали.

○

**Між двох мечетей побував,
а помолитися не зумів.**

○

Рука руку пізнає.

Якщо твої руки порожні,
то обличчя непривабливе.

○

Ворон сів на місце сокола.

○

Світ скорився перед нікчемами:
черпаха вмерла, а жаба казієм *
стала.

○

Хто приніс воду — зневажений,
хто глечика розбив — шанований.

○

Не погрожуй і не благай,
а дай золото — біля золота
і криця м'якшає.

○

Хабар граніт розтопив.

○

Суха глина до стіни не береться.

---

* К а з і й — суддя, який судив за ша-
ріатом.

Човен по суходолу не попливе.

○

Незмащена гарба не поїде.

○

**Сперечатися з сильним —
все одно що наражатися на меч.**

○

**Або благаннями, або силою,
або золотом.**

○

**Два царі під сонцем не вмістяться,
а сім дервішів умістяться
на одному килимі.**

○

**Сам вазір *, а поводитьься,
як правитель.**

○

Веління правителя, як нагла смерть.

○

**Зовні — процвітання,
всередині — беззаконня.**

* В а з і р — перший помічник при султанові, радник.

На голові — шапка,
а на серці — чалма.

○

Зовні — шайх *, всередині — шайтон.

○

Вночі бога дурить,
удень — рабів божих.

○

Мулла ** за мечеттю сумує.

○

Упорався із земними справами,
узаявся за небесні?

○

Голодний поститься,
нероба молитви читає.

○

Муллу видно по тому,
як він молитву починає.

---

* Ш а й х — тут духовний наставник, благочестивий старець.

** М у л л а — мусульманський священик.

Стати муллою, не вчившись у школі.

○

**Муллою стати легко,
людиною — важко.**

○

**Поганий шайх завжди скаржитися,
що обитель тісна.**

○

Ходжа ходжу і в Мецці знайде.

○

Бреши, та по шаріату.

○

**Перебираючи чотки,
святим не станеш.**

○

**Що він не постився — бачив,
а щоб молився — не бачив.**

○

**Ані злодій на базарі,
ані шайх на мазарі *.**

* М а з а р — священне місце, могила святого.

**Хоч і сходив віслик у Мекку
й Медіну, та вісликом і залишився.**

○

**На бога не сподівайся,
а за куц тримайся.**

○

**Спершу хліба дай,
потім про віру питай.**

○

**До зірок ближче,
як до муллиного хліба.**

○

**Ніхто не бачив зміїних ніг.
курячого молока
і муллиного хліба.**

○

**У мулли зуби гостріші,
як в орла дзьоб.**

○

**«Візьміть, мулло!» —
«Во ім'я аллаха».
«Дайте, мулло!» — «Заступись.
аллах».**

**Яка користь від того,
що світ просторий,
коли в мене черевики тісні?**

○

**Що нам з тієї казки,
де корова прийшла, а осел пішов.**

○

Хліб — у скрині, а ключ — на небі.

○

Земля тверда, до неба високо.

○

**Не закрити правди обмовами,
а сонця — полою.**

○

**Навіть великий шлях
можна прикрити, але народ
ніхто не змусить мовчати.**

○

**Заради правди не потурай
і рідному батькові.**

○

**Якщо над твоєю головою меч завис,
однаково кажи правду.**

**Добро, набуте нечесним шляхом,
тим самим шляхом і піде.**

○

**Гроші, нажиті на воді,
у воду й підуть, гроші,
нажиті на піску,— в пісок.**

○

**Що з вітром прийшло,
за вітром і піде.**

○

**Все, що легко здобувається,
нетривке.**

○

Багатство — бруд на руках.

○

**Багатство загине,
а честь залишиться.**

Від серця до серця дорога веде

Дружба дорожча за багатство.

○

Хочеш з людьми в дружбі жити,
не тримай у серці зла.

○

Той, у кого немає друга,
завжди нездужас.

○

Якщо друзі у злагоді,
то й робота йде на лад.

○

Друг пізнається у скруті.

○

Друг знає мову друга.

○

Від друга лише натяк,
від нас — готова послуга.

Річ гарна нова, друг — старий.

○

**Один давній друг
кращий за двох нових.**

○

Давній друг — як осідланий кінь.

○

Якщо ти брат мій, ми рівні.

○

Побратаємось, коли порівняємось.

○

**Хто правду у вічі каже,
той тобі й брат.**

○

Вірні друзі кращі за родичів.

○

**Щирий друг миліший
від жорстокосердого брата.**

○

**Дурень той, хто не має друга,
дурніший за нього той,
хто друга втратив.**

Друг для всіх — нікому не друг.

○

**Поганий друг веде поганою дорогою,
добрий друг — хорошою.**

○

Рахунок з друзями у серці.

○

**На друга нарікатимеш —
чужим станеш.**

○

**Не довіряй невипробуваному
другові.**

○

Краще ворог, як зрадливий друг.

○

**Дружба міцна,
поки немає обмовників.**

○

Друга картаю, а себе — ні.

○

**З ворогом будь нещадний,
з другом — великодушний.**

Ображати друзів — тішити ворогів.

○

**Не вір рум'яному яблукові
й дружбі ворога.**

○

**Остерігайся ворога,
що прикидається другом.**

○

**Друзів і тисячі мало,
ворога й одного багато.**

○

**Коли ворогові ні до чого
прискіпатися, скаже, що в твого
собаки хвіст кривий.**

○

**Ворог не буває малим
чи великим.**

○

**Хоч ворог і здасться тобі комаром,
дивись на нього, як на слона.**

○

**Краще у приятеля в хаті замітай,
а до ворога і в двері не потикайся.**

**Якщо хочеш перемогти ворога,
оберігай свого друга.**

○

**Недоброзичливий супротивник
не стане милосердним.**

○

**На ворога немає мірила,
лихові немає меж.**

○

Немічного не б'ють.

○

Із слабким не воюють.

○

**У всьому треба знати міру:
і в повазі до друга,
і в зневазі до ворога.**

○

**Людина, яка ніде не була,— сліпа,
серце, яке не кохало,—
свічка без полум'я.**

○

**Красень не той, хто гарний,
а той, хто серцю любий.**

Коли серце веде, ноги самі біжать.

○

Від серця до серця дорога веде.

○

**Закохані одне одного по очах
пізнають.**

○

Кохання й ревності невіддільні.

○

Немає ревності — немає й кохання.

○

Далеко від ока — далеко від серця.

○

Що з очей, те і з серця.

○

Кохання — на очах.

○

Очі подивляться — серце пригадає.

○

**В одному серці два кохання
не вмістяться.**

**Необачне слово
ранить серце коханого.**

○

**Скривдженого серця не розвеселити,
розбитого скла не склеїти.**

○

**Якщо серце страждає,
то й сліпі очі заплачуть.**

○

**Горі про страждання скажеш —
страждання й почувеш.**

○

**Знайшов собі рівню зростом,
а для душі — не знайду.**

○

**Жінку береш — роздивись,
казан купуєш — обстукай.**

○

Яка мати, така й донька.

○

**Спершу на матір подивись,
а тоді бери дочку.**

**Хочете знати, яка наречена,—
ось вам зразок: її брат.**

○

**Хата з дівчиною на виданні
завжди прибрана.**

○

**Щаслива дочка — матері радість,
нещаслива — смуток.**

○

**Нестатки минають,
самітність слід лишає.**

○

**У домі, де часто сваряться,
немає достатку.**

○

**У домі, де немає любові,
немає й ладу.**

○

**Дружина — товариш у житті,
друг у біді.**

○

Чоловік і жінка — молоко й вершок.

**Як мати погану жінку,
краще бути нежонатому.**

○

**Добрий чоловік кращий за брата
й за друга.**

○

**Добродійна жінка у який дім не
ввійде, випромінюватиме світло.**

○

**У домі, де немає господині,
немає й світла.**

○

Хата без підпори скоро розвалиться.

○

**Глину, з якої зліплені чоловік
і жінка, в одному місці взято.**

○

**У жінок стільки хитрощів,
як проса у мішку.**

○

**Зі сварок жінки й чоловіка
сміється хатній поріг.**

**Сварки жінки й чоловіка —
як літній дощ.**

○

Багато дітей — втіха у житті.

○

Діти — багатство людське.

○

Багатство дітей — батько й мати.

○

Дитина — троянда і соловей у домі.

○

**Дитина — камінчик з плоду,
внуча — зернятко в ньому.**

○

**Від солов'я — соловей,
від цвіркуна — цвіркун.**

○

**З воронячого яйця павич
не вилупиться.**

○

Годувальниця лагідніша від матері.

**У матері серце болить,
а в няньки пелена потерпає.**

○

**Наука в дитинстві —
візерунок на камені.**

○

**Поки деревце молоде,
його можна вирівняти.**

○

**Знання і чемність у дитинстві
набувають.**

○

Людина росте з дитинства.

○

**Залізо кують, поки червоне,
людину — поки мала.**

○

**Залізо гартується у вогні,
людина — в юності.**

○

**Кажу тобі, дочко, а ти,
невістко, слухай.**

Гарна дитина — батькові зміна.

○

**Батькове ремесло —
спадок для сина.**

○

**Якщо дитині діло доручиш,
сам за нею слідом іди.**

○

**З дитиною — по-дитячому,
з дорослим — по-дорослому.**

○

**Не кажи при дитині «хавлі» *,
бо вимовиш «халва».**

○

**Малим — помилятися,
дорослим — виправляти.**

○

**Сам учора з яйця вилупився,
а сьогодні мене повчає.**

---

* Х а в л і — оселя.

**У нього з рота ще молоком
пахне.**

○

**Дитино, ти ще скатертини
без хліба не бачила.**

○

**Батька оціниш,
коли сам батьком станеш.**

○

**Добра дитина — батькам сад,
лиха дитина — горе.**

○

**Велика дитина —
великий і клопіт.**

○

**Кожному своя дитина найкраща,
свій розум — найміцніший.**

○

**Ворона своєму вороненяті каже:
«Любесеньке, біднесеньке».**

○

Гаві своя дитина найкраща.

**Їжак своєму дитинчаті каже:
«Моє ніжне, моє м'якеньке».**

○

Жаба каже: «Моє дитя гарне».

○

**Для батьків і негарна дитина —
ангел.**

○

**Не будь дитиною лише своїх
батьків, будь нащадком людини.**

○

**Спершу дізнайся, хто твій
попутник, а тоді вирушай
у дорогу.**

○

**Краще костур, аніж поганий
попутник.**

○

**Спершу дізнайся,
хто буде твоїм сусідом,
потім купи дім.**

○

Не дворище вибирай, а сусіда.

**Поки по сусідству не поживеш,
людини не визнаєш.**

○

**Краще близький сусіда,
як далекий родич.**

○

**Стережи свою господу,
але й сусіда злодієм не вважай.**

○

**Від доброго сусіда пахощі,
від лихого — чад.**

○

**Слива від сливи переймає колір,
сусід від сусіда — поведінку.**

○

**Диня від дині пахощі переймає,
сусід від сусіда — злагоду.**

○

**У чужій хаті завжди добре:
ні клопоту про воду,
ні турботи про дрова.**

○

У сусіда їжа солодша.

**Гора до гори не приходить,
а людина до людини приходить.**

○

**Разом з подарунком гість приносить
дружбу.**

○

**Гість — кожен, хто прийде,
частування — все, що є в домі.**

○

**Гість у двері,
а йому вже й частування.**

○

Спершу їда, а потім бесіда.

○

Гість свій шматок хліба їсть.

○

Частування має й зворотні ноги.

○

**Хочеш потішити свого гостя —
ушануй його дитину.**

○

Непроханого гостя не шанують.

**Перед гостем і на kota
дзус не кажуть.**

○

**Прихід — воля гостя,
відхід — воля господаря.**

○

**Не хочеш мати гостя —
не шануй його.**

○

**Я з ним не їв ні хліба,
ні кисляку.**

○

**Там, де їси сіль,
не розбивай сільнички.**

○

**Один раз у людини хліба-солі поїв —
сорок днів пам'ятай.**

○

**Вперше зустрінеш — знайомий,
удруге — рідня.**

Добрі наміри — добрі й наслідки

Людина за камінь міцніша,
за квітку ніжніша.

○

Людині потрібна людяність.

○

Людське обличчя — як сонце ясне.

○

Обличчя — дзеркало душі.

○

Привітне обличчя —
ключ від зачинених дверей.

○

Спершу подивися людині в обличчя,
а тоді питай про настрій.

○

Добре ім'я краще за багатство.

**Від добрих людей — добро,
від лихих — біда.**

○

З добрим сам станеш добрим.

○

**З поганим посидиш —
поганим станеш,
з гарним посидиш —
квіткою станеш.**

○

**Проти місяця посидиш —
станеш ясным,
біля казана посидиш —
станеш чорним.**

○

**З добрим поведешся —
сам добрим станеш,
біля казана посидиш —
чорним станеш.**

○

**З добрим поведешся —
квіткою станеш,
з дурним поведешся —
сам дурним станеш.**

**Біля млина походиш —
борошном запорошишся.**

○

**Як лице негарне,
хіба дзеркало винне?**

○

Які вчинки, такі й наслідки.

○

З поганої звички — негідний вчинок.

○

Шануй людей, і тебе шануватимуть.

○

**Роби добро,
і твоє ім'я житиме між людей.**

○

**Щирого завжди чекає попереду
душевний спокій.**

○

Повагу не купують.

○

**Зневаживши сам себе,
зневажать тебе й інші.**

**Хто не знає собі ціни,
не цінує й інших.**

○

**Людська гідність цінніша
за багатство.**

○

**Не в кожного вищого на зріст
вища й гідність.**

○

Людину пізнають у дорозі.

○

**Людину красить одяг,
кімнату — килим.**

○

**Старий одяг не применшує гідності;
якщо ти справжній цінитель,
дивись на оголений булат.**

○

Пізнай людину і в лахмітті.

○

**У нього немає багатства,
зате є великодушність.**

Він і комара не скривдить.

○

Лихою людиною зло керує.

○

**Сто разів ти коїв зло
і не зазнав сорому,
чим же погане добро,
що ти й разу не зробив його?**

○

За добро відплачують добром.

○

**Не роби іншому зла,
бо сам від зла загинеш.**

○

**Тому, хто кине грудку,
відплатою буде камінь.**

○

Зло спіткає самого злобителя.

○

**Не підставляй ноги,—
сам спіткнешся.**

**Не копай іншому могили —
сам у ній лежатимеш.**

○

**Той, хто рив іншому яму,
сам у неї впав.**

○

**Гріх сидіти й дивитися,
що сліпий іде на яму.**

○

**Спершу себе вдар.
не боляче — бий іншого.**

○

**Якщо ти вдарив,
зазнаєш удару від іншого.**

○

**Грюкнеш у чужі двері одним
кулаком, у твої грюкнутьь двома.**

○

**Не плюй у колодязь —
ще доведеться з нього воду пити.**

○

**Того, що самому нелюбє,
не бажай іншому.**

**Поки на собаку каменяки
не кинеш — не загавкає.**

○

**Не тягни kota за хвоста —
подряпас руки.**

○

По можливості не кривдь і мурашку.

○

Якщо ти слон, не муч кішку.

○

**Не зачіпай нікого пальцем,
і тебе кулаком не зачеплять.**

○

**Від капості одного лиходійника
страждають сорок кварталів.**

○

Паршиве теля череду псує.

○

За послугу — невдячність.

○

**Випестив собаку,
а він тебе за ноги кусає.**

**Змія сказала:
«Заклинач — своя людина,
спершу я чужих кусаю».**

○

**Якби йому роги,
весь хлів захопив би.**

○

**На щастя, бог ослові рогів
не дав.**

○

**Якби в тигра крила,
людей би на світі не лишилося.**

○

Добро і зло не забуваються.

○

**Собака, який пам'ятає добро,
кращий за невдячну людину.**

○

**Поки не викриєш зла,
не буде добра.**

○

Від каяття користі мало.

**Зверху — гребінцем,
знизу — клином.**

○

**Після вчиненого злочину
співчуття і каяття марні.**

○

**Після того, як согрішив,
чи є потреба бити поклони?**

○

**Погана погода стане гарною,
лиха людина доброю не стане.**

○

Чорної повстини не вибілиш.

○

**Погане дерево краще з корінням
викорчувати.**

○

**Криве дерево вогонь виправить,
лихого чоловіка — могила.**

○

Цей небіжчик не вартий голосіння.

**Поганої людини і на кладовищі
сусідом не треба.**

○

**З поганого насіння
поганий і плід.**

○

Ніхто не народжується вченим.

○

**Вченим стати неважко,
важко людиною стати.**

○

**Життя — найдосвідченіший
вчитель.**

○

**Прагни знань
від колиски до домовини.**

○

**Хочеш знати —
не соромся питати.**

○

Поки живий — пізнавай світ.

**Хоч би скільки прожив,
а вчися жити.**

○

**Знатимеш сотню міст,
знатимеш і сотню оповідей.**

○

Почути — не те що побачити.

○

**Людина, яка ніде не бувала,—
сліпа.**

○

**Хто сидить — схожий на мату,
хто рухається — схожий на річку.**

○

Окраса людини — знання.

○

**Знання виведуть людину
з хибного шляху.**

○

Сила знань — невмируща.

**Те, що зробить калам *,
не зробить меч.**

○

**Немає багатства благороднішого
за науку.**

○

**Одна гарна книга краща
за найбільше багатство.**

○

Книга краща від повної скарбниці.

○

Не бери золота, візьми книгу.

○

Книга — духовний харч.

○

Книга — ключ до науки і знань.

---

* К а л а м — так раніше називали очере-
тяне перо, зараз — звичайне перо, са-
мописку, олівець.

Джерело знань — книга.

○

Знання — світильник розуму.

○

**Для всякого діла потрібні знання,
щоб знати, треба вчитися.**

○

**Вчитель без учнів —
дерево без гілок.**

○

**Без прикладів не буде уроку мови,
без дат — уроку історії.**

○

**Якщо урок важкий,
учня на сон хилить.**

○

**Розум — одне,
а школа — інше.**

○

**Розум — друг,
безглуздя — ворог.**

Розум в очах.

○

**Людині потрібен розум,
а не сила.**

○

**По жертвуй собою заради
розумної людини.**

○

Розум на базарі не продається.

○

Розум не купиш і не продаси.

○

**Один розум набирається сили
від іншого.**

○

Голова одна, а думок тисяча.

○

Одна голова — і сад, і кладовище.

○

Приходить гнів — відступає розум.

Злість притуплює розум.

○

**Доброму коневі досить
одного удару канчуком,
розумній людині — одного слова.**

○

**Розумному досить бровою
моргнути.**

○

**Немає чого Лукмана *
мудрощам учити.**

○

Він знає підземну жилу.

○

**Під сімома шарами землі
воду бачить.**

○

**Розум не в роках
і не в бороді.**

---

* **Л у к м а н** — персонаж із корану, який прославився своєю мудрістю.

**Не кожен, хто вищий на зріст,
вищий розумом.**

○

Велич від розуму, а не від віку.

○

**Освіта вища, а всередині
порожньо.**

○

**Що перепаде учневі від бездарного
вчителя?**

○

З-під палиці і ведмідь вивчиться.

○

У двері увійшло, у вікно вийшло.

○

**Не знає,
що робиться під власним носом.**

○

Недоук — лихо на душу.

○

Напівлікар небезпечний для життя.

**Не вчившись,
став грамотним,
не ткавши, став ткачем.**

○

**Розумний знає й запитає,
дурень не знає і промовчить.**

○

Руки має, а писати не вмів.

○

**Неграмотний —
як сліхий у дорозі.**

○

Невмілий дів боїться собак.

○

Скрута — від глупоти.

○

**Немає голови —
немає й ладу.**

○

**Голова без розуму —
порожній гарбуз.**

**Розмовляти з невігласом —
все одно що сидіти на приску.**

○

**Спитай у божевільного,
яке сьогодні число!**

○

**Дурень ніколи не бачить своїх вад,
а завжди шукає їх в інших.**

○

З дурнем не будь відвертим.

○

**Дружба з дурнем —
небезпека для життя.**

○

**Дурний друг небезпечніший
від розумного ворога.**

○

**Краще розумний ворог,
як дурний друг.**

○

**Скаже: підправлю тобі брови,
а сам виколе око.**

**Від бороди одірвав,
до вусів додав.**

○

**Розсердився на блоху,
а спалив ковдру.**

○

**Ударив у двері,
щоб стіна почула.**

○

**У двері постукав,
а стіна покололася.**

○

Голку виграв, а сволока програв.

○

**Козел в горах,
а він уже з нього шкуру знімас
на бурдюк.**

○

**Ще й води не побачив,
а чоботи зняв.**

Ще й дитини нема,
а вже назвав Музаффаром *

○

З очей сурму ** здирає.

○

Я йому про Ашада,
а він мені про Мешеда.

○

Один — про сад, другий — про лукп.

○

Один — про двері,
другий — про стіну.

○

Йому про шовковицю,
а він про вербу.

---

* М у з а ф ф а р — непереможний, зви-
тяжний.

** С у р м а — фарба для брів та вій.

**Питають про нитки,
відповідає про небо.**

○

**Верблюдові сказали: «Потанцюй»,—
а він пішов город толочити.**

○

**Хай світ займеться,
аби його печеня підсмажилася.**

○

**Хай світ згорить,
аби золотник срібла знайшовся.**

○

**Коли казан не для мене кипить,
хай він прахом скипить.**

○

**Після того, як соловей полетів,
хай хоч щебече, хоч ні.**

○

Сидячи на верблюді, траву жне.

○

**То по підкові вдарить,
то по вухналеві.**

На чужій голові горіхи розбиває.

○

**Ловить змію у власному домі
сусідовими руками.**

○

Готує плов чужими руками.

○

З-під жорен цілим виходить.

○

Від сімдесяти шибениць утік.

○

Птах, бувалий у тенетах.

○

Вовк, бувалий у бувальцях.

○

Комара на льоту підкує.

○

Шаблею до хмар дістає.

○

Той, що сім печей розпалив.

Йому Євфрат по кісточки.

○

**Йому колиска без вервечок
з неба спустилася.**

○

Хвастощі ганьблять людину.

○

Похвальба — початок кінця.

○

Сам я цар, а вдача моя — вазір.

○

**В хаті хліба ні шматка,
а на подвір'ї дев'ять танурів.**

○

**Їсти нічого,
а собаку свого Марджоном * назвав.**

○

**У кишені ні копійки,
а пихи до неба.**

---

* М а р д ж о н — корал.

**Я богатир біля казана з пловом —
військо мух розжену.**

○

**Обіцянка твоя марна,
чому так чванишся?**

○

**Могутність його вже вичерпалася,
а пиха лишилася.**

○

**Казав ворон:
«У мене хода, як у лелеки»,—
а свою ходу втратив.**

○

**Спеки не любить,
холоду не зносить.**

○

**Краще пустий кошик,
аніж пуста гордовитість.**

○

Зарозумілого подалі від товариства.

○

**Не будь зарозумілим —
і друзі від тебе не відвернуться.**

Народ чваньків не визнає.

○

**Облиш пиху,
поки світ не розчавив тебе,
як той упертий очерет,
що став матою.**

○

Самозакоханий стає нелюбим.

○

Легковажний — ні собі, ні людям.

○

**Зовні — «о-го-го»,
всередині — «о-хо-хо».**

○

**Зовнішність чарівна,
а душа лукава.**

○

Зовні блищить, а середина гнила.

○

**Зверху — як місяць,
зісподу — як полова.**

Лице гарне, та вдача паскудна.

○

Назва гучна, а село нікудишне.

○

Стережися підлабузника.

○

**Уклін підлабузника
небезкорисливий.**

○

**Казатиме: «Душа моя, душа моя»,—
і з тебе ж душу вийме.**

○

Настирніший від комара.

○

**Даси йому руку,
а він уже й за лікоть хапає.**

○

П'ятірнею в рота лізе.

○

**Верблюда підковують,
а блоха й собі ногу підставляє.**

**Залишив мене
зв'язаним серед острова,
ще й наказує:
«Обережно, не замочи ніг».**

○

**Нахабу можна зупинити
тільки суворим словом.**

○

**Ушануєш нечому, так він
у чоруках * на почесне місце
полізе.**

○

**Лисиця дає обітницю,
поки сидить у колодязі.**

○

**Якщо заздрісників немає,
світ — квітучий сад.**

○

Заздрісний ніколи не знає спокою.

---

* Чорукки — грубе взуття із сирці.

Не заздри, а наслідуй.

○

**Щедрий робить добро,
а в скупого голова болить.**

○

**Жадібність людину
до убозтва доводить.**

○

**Зажерливість —
нещастя для душі.**

○

Скупа людина не досягне мети.

○

У скупого подвійні витрати.

○

Скупому завжди мало.

○

**Швидше зірку з неба дістанеш.
як хліба в скупого.**

○

**Ближче до зірок,
як до грошей скупого.**

І води з річки не пожертвує.

○

Ні цьому тіста, ні тому оладків.

○

Ні мені соломи, ні йому дороги.

○

**Як давати перепитуючи,
то краще не давати.**

○

**І сам не їстиму,
і людям не дам, збережу,
а там хай хоч собаки розтягнуть.**

○

Щедрий з чужої кишені.

○

**Багатство небіжчика
іде слідом за ним.**

○

**Багато не вимагай,
шкодуватимеш за малим.**

○

Хабарник помовчує.

Узяв хабара — зганьбив себе.

○

**Каже казан казанові:
«Який ти чорний!»**

○

**Хто ганить? — Ганджовитий.
Хто глузує? — Криворотий.**

○

Сміється голий з обідраного.

○

Сльозавий із сліпого сміється.

○

**Спершу згадай про свої вади,
потім говори про чийсь.**

○

**Спочатку покуштуй,
опісля кажи, що несолоне.**

○

**Своє під ночвами,
а про чуже скрізь тарабанить.**

○

Початок — вино, кінець — злидні.

**Горілка відкриває дорогу
злидням і хворобам.**

○

**Пляшка доводить до п'ятики.
п'ятика — до ницості.**

○

**Тікай, дурню,—
п'яниця прийшов.**

○

**Ні страху перед богом,
ні сорому перед людьми.**

○

**Убогість не вада,
вада — розпуста й злодійство.**

○

**Основу свого щастя руйнує той,
хто вночі пиячить,
а вранці спить.**

○

На злодієві тубетейка горить.

Злодій власної тіні жахається.

○

Не крадь, то й не боятимешся.

○

Краденого добра ніколи не вистачає.

○

Чуже привласниш — прахом піде.

○

**Не лізтимеш у чужі двері,
і в твої не полізуть.**

○

Хто вкрав яйце, вкраде й верблюда.

○

Злодій злодія і вночі пізнає.

○

**Злодієві каже: «Крадь»,
а господареві: «Стережи».**

○

**З вовком баранячий курдюк їсть,
з пастухом плаче.**

**У вовка слава одна —
хоч з'їв вівцю, хоч не з'їв.**

○

**За провину Іси
не нападайся на Мусу.**

○

У нечемного чемності не навчишся.

○

**Розум і вихованість —
брат і сестра.**

○

Обережність — ознака розуму.

○

Стриманість — людська доблесть.

○

**Сильний той,
хто угамовує свій гнів.**

○

Дома — лев, на полі бою — боягуз.

○

У боягуза четверо очей.

Боягузові й газель — барс.

○

Від страху один здасться тисяччю.

○

Богатир біля казана з пловом.

○

**Кого змія вжалила,
той і пістрявого мотузка боїться.**

○

**Хто злякається — помре,
хто не злякається — переможе.**

○

Страх — брат смерті.

○

Небезпека дружить з легкодухим.

○

**Мужній накладе головою,
але не викаже таємниці.**

○

**Виказав таємницю —
занапастив життя.**

**Якщо боїшся небезпек,
не мрій про перемогу.**

○

**Хто лякається небезпеки,
той багато не досягне.**

○

**Краще вмерти з добрим іменем,
як жити з неславою.**

○

Краще забуття, як неслава.

○

**Житиму в курені,
аби совість була чиста.**

○

**Хоч і тісна в мене хата,
та на душі просторо.**

○

**Мужчина той, хто мало говорить,
а багато робить.**

Язык — мірило розуму

Слово — ключ від серця.

◦

Слово, що йде від душі,
підкоряє серце.

◦

Втішні слова від серця йдуть.

◦

Серце щире — і язык відвертий.

◦

Що на серці, те й на язиці.

◦

По добрій мові й відповідь
готова.

◦

Щоб випросити оцту,
і то треба язык мати.

Людини без мови не буває.

○

Їжі — сіль, людині — мова.

○

**Приказка в мові,
як сіль у страві.**

○

Прислів'я в розмові — мед.

○

**Приказка й притча —
цукор до чаю.**

○

Гарні слова — втіха для душі.

○

Добре слово краще за цукор і мед.

○

**Одне приємне слово —
і світ садом стає.**

○

**Солодким словом і ласкою
слона на волосинці поведеш.**

**Ласкавим словом
і змію з нори виманиш.**

○

**З другом говори розважливо:
від грубого слова
близький стає чужим.**

○

Мову воропа знає вороп.

○

У знайомих своя мова.

○

Мовчанка — мова мудреців.

○

Слово мудреця — чарівне.

○

Слова мудреця тішать серця.

○

Засіб від люті — мовчання.

○

**Найкраща відповідь дурневі —
мовчання.**

Запитувати не соромно.

○

Питаючи, Мекку розшукали.

○

**Питаючи, до Хорасану *
можна дійти.**

○

Знай багато, говори мало.

○

**Краще мало говорити,
та більше думати, ніж багато
говорити, та мало думати.**

○

**Як говорити що попало,
краще помовчати.**

○

Спершу думка, потім слово.

---

* Х о р а с а н — держава в XV столітті, яка охоплювала нинішню територію Афганістану, частину Ірану й Середньої Азії.

Сто разів подумай, раз кажи.

○

**Спершу заклади фундамент,
потім зводь стіну,
спершу подумай, потім говори.**

○

**Хліба кусай більше,
говори менше.**

○

**Слів знай багато, говори мало:
одне сто разів не повторюй,
сто слів скажи одним словом.**

○

**Багато слів — води струмків,
мало слів — море;
море вбирає воду всіх струмків.**

○

**Слово, як чиста вода,—
від частого вживання каламутніє.**

○

**Якщо хочеш, щоб не перечили тобі,
не переч сам собі.**

**Пообіцяв — виконуй,
дав слово — дотримуй.**

○

**Перли розколюються,
слово не повинне ламатися.**

○

Сказане — не те що зроблене.

○

Менше слів — більше діла.

○

Живота словами не наповниш.

○

«Молодець!» — не кусень хліба.

○

**Слово, мовлене до ладу,—
гостра шабля.**

○

Жартуй з тим, хто розуміє жарт.

○

**Якщо сам жарти розумієш,—
жартуй.**

**Всякому слову — свій час,
всякому дотепові — своє місце.**

○

**Слово на вустах — перлина,
зійшло з вуст —
розлетілося по світу.**

○

Слово народжується із слова.

○

Слово злетіло з язика — не втаїш.

○

**Спурхнула пташка —
не повернеться.**

○

**Стріла, випущена з лука,
назад не вертається.**

○

Чутки докупн не сходяться.

○

З написаним нічого не зробиш.

○

Сказане слово — як прожите життя.

**Слово виходить
з тридцяти двох зубів,
а попадає в тридцять два роти.**

○

**Слово,
яке вийшло з тридцяти двох ротів,
розійшлося на тридцять дві сторони.**

○

**Одне слово має
триста шістдесят шість значень.**

○

**Слово — золото,
мовчання — перли.**

○

**Необдумане слово —
як невипробуване золото.**

○

Суть поезії в поетовій вдачі.

○

**Слова нові,
та зі старих вуст злітають.**

○

До пустих слів не прислухаються.

Облудне слово недовго живе.

○

**Людське безглуздя
виявляється в словах:
розкриється порожня фісташка —
осоромиться.**

○

**Від порожньої посудини
багато шуму.**

○

Порожня гарба гучно торохтить.

○

Ялова корова голосно реве.

○

**Діло копійки не варте,
а чвари на карбованець розвели.**

○

Правдиве слово нікому не шкодить.

○

**Правдиве слово
дорожче за коштовність.**

Правдиві слова часом дошкульні.

○

**Того, хто каже правду,
попереду чекає щастя.**

○

**Сьогодні моє слово
завдасть тобі прикрощів,
завтра зробить тебе людиною.**

○

**Хоч сіли й криво,
а поговоримо прямо.**

○

Брехня — як морок.

○

**Бережися брехні,
уникай чвар і корисливості.**

○

Брехун сам себе неславить.

○

**Краще мовчазний,
аніж брехливий.**

**Коли у брехуна хата зайнялася,
ніхто не повірив.**

○

**Завидючий не знає слокою,
брехун — правдивості.**

○

Мускусного запаху не приховаєш.

○

Брехня не має ніг.

○

З kota робити лева.

○

Прирівняв комара до слона.

○

Одну ізюмину сорок чоловік їло.

○

**Що то за миша,
в якої щока опухла?**

○

**У лиса запитали: «Хто твій свідок?»
Відповів: «Мій хвіст».**

У лиса свідок — власний хвіст.

○

**Недовірливому і хороше,
й погане — однакове.**

○

Перша палиця пліткареві.

○

**Від пліткаря тікай,
позичивши ще дві ноги.**

○

Язик без мірки.

○

Язик не має ні підйому, ні спаду.

○

**Язик — м'ясо,
в який бік не повернеш —
ворушитиметься.**

○

Кожному перепадає за власний язик.

○

Язик за зубами — охоронець голови.

Його язик головою грає.

○

**Довгий язк
занапащає молоду голову.**

○

Довгий язик — біда для душі.

○

**Як торочити «шаф-шаф»,
краще відразу сказати «шафтолу» *.**

○

Того, хто базікав, ворог спіймав.

○

**Зайва вода розмиває землю,
багатослівність руйнує світ.**

○

Багато слів — вантаж для ослів.

○

Одне слово може зруйнувати світ.

○

Стріла рани́ть тіло, язик — душу.

* Ш а ф т о л у — персик.

**Землю руйнує вода,
людину ранить слово.**

○

**Краще рана від сокири,
як від слова.**

○

**Палиця до тіла дістає,
слово — до кісток.**

○

**Біль від палиці минає,
та не від слова.**

○

**Словесна отрута
страшніша за зміїну.**

○

**Можна закрити міські ворота,
та не рота лихослову.**

○

**Легше лихослову язика вирвати,
як прив'язати.**

○

**Не бійся галасливих,
бійся тишків.**

**Не бійся чорної хмари й балакучої
людини, бійся білої хмари
й потайної людини.**

○

Полохливий собака голосно гавкає.

○

**Поки не питають,
не відкривай рота.**

○

Від тебе салом, від мене алайк*.

○

**Привітання бажане,
відповідь на нього обов'язкова.**

○

Крій одіж на свій зріст.

○

Простягай ноги по своїй ковдрі.

○

Помалу йдеш — далеко дійдеш.

---

* С а л о м — привітання, уклін,
а л а й к — відповідь на привітання.

Прямуй неквапно — завжди дійдеш.

○

**Мудрі люди кажуть,
що послідовність гарантує успіх.**

○

**Витримка — ключ
від заповітної мрії.**

○

**Терпіння принесе скарб,
нетерплячка — розчарування.**

○

**Потерпиш один раз —
тисячу разів не пошкодуєш.**

○

**Якщо потерпиш,
то й зелений виноград халвою стане.**

○

**Почкаєш — тростина
цукром-піском стане,
потім — рафінадом.**

○

**Коли обставини не зважають
на тебе, зважай на них сам.**

**Не хочеш осоромитися —
будь, як інші.**

○

**Душа не скатертину,
щоб перед кожним розкриватися.**

○

**Не відкривай таємниці знайомому,
твій знайомий має свого знайомого.**

○

**Немає таємниці,
якої згодом не розкриєш.**

○

**Що в казанові,
попаде в ложку.**

○

У стіні є миша, у миші є вуха.

○

**Стіна має вуха,
колючий куц — очі.**

○

**У троянди — колючки,
у меду — бджоли.**

**Немає троянди без колючок,
м'яса — без кісток.**

○

Млин не без мишей.

○

Вовче лігво без кісток не буває.

○

**Коштовне каміння
в розсипах знецінене.**

○

**Води, яка тече біля двору,
не цінують.**

○

**Вода біля двору каламутна,
сусідова дочка негарна.**

○

**Сміття зверху плаває,
а перли на дні лежать.**

○

Перлина і в багні перлина.

○

Золото і в гноєві сяє.

Не все, що виблискує,— золото.

○

Скарби бувають і в руїнах.

○

Купа пшениці
дорожча за купу золота.

○

Глибока річка тече тихо.

○

Дерево, яке ряєніє плодами,
завжди похилене.

○

Один раз даси —
сторницею віддячиться.

○

Витрачай по прибутку.

○

Людським бажанням немає меж.

○

Душа бажає, та руки короткі.

**Краще мало, та своє,
як багато, та позичене.**

○

**Краще половина хлібини з честю,
ніж ціла з ганьбою.**

○

**Краще десять таньг * своїх,
ніж сотня позичених.**

○

**Краще один горобець у руках,
як тисяча на дереві.**

○

**Краще горобець у руках,
ніж лелека в небі.**

○

**Краще мати червоний перець,
ніж сподіватися на обіцяну халву.**

○

**Готовий оцет
кращий від обіцяної халви.**

---

* Т а н ь г а — срібна монета, дорівнює
15 коп.

**Краще які є легені,
ніж обіцяний курдюк.**

○

**Як чужий плов,
то краще свій кукурудзяний корж.**

○

**Насипати в пелену
порожніх горіхів.**

○

Побажання замість цукру.

○

**Обіцяти з порожньої комори
сто манів золи *.**

○

**По чужій мотузці
у колодязь не спускайся.**

○

**Сподіваючись на сусідський плов,
начисть редьки.**

---

* Ш о л а — неочищений рис. м а н — міра ваги.

**Не треба ні булок,
ні людського поговору.**

○

**Не треба золотих сергів,
не треба й болю у вухах.**

○

**Не купивши, не мав клопоту,
а купив — придбав біду
на голову.**

○

**Як багато несмачного,
краще менше, та смачного.**

○

Дешево, та добротню.

○

І дешеве, і принадне.

○

**Дороге не без добротності,
дешево не без ганджу.**

○

Дешева оренда завдає клопоту.

З гарного краму і одяг гарний.

○

**Смачне м'ясо — смачна юшка,
смачне молоко — смачна ряжанка.**

○

Новий глечик — холодна вода.

○

**Дійна корова —
масничка в господі.**

○

Курка — домашня скарбниця.

○

**Курку за один раз з'їси,
а яйця її за сто разів не з'їси.**

○

**Курка розжиріє —
яєць не нестиме.**

○

**Трохи їстимеш і багато
ходитимеш — соколом будеш,
багато їстимеш і багато спатимеш —
хворим будеш.**

Не доїв — відчув себе газеллю,
переїв — став як мертвий.

○

Мало з'їв — переміг,
багато з'їв — загинув.

○

Трохи сам з'їж,
трохи людям дай, трохи збережи.

○

Цукор смачний, коли його небагато.

○

Смак їжі в солі.

○

До їжі — сіль, а до солі — міра.

○

Сьогодні минає —
подумай про завтра.

○

І паляниця — хліб,
і крихта — хліб.

○

Черствий хліб — про чорний день.

**В одноденну подорож —
десятиденний запас.**

○

**Їдеш в дорогу на один день.
бери хліба на три дні.**

○

**Якщо йдеш полювати на лисицю,
бери зброю на лева.**

○

Апетит — у зубах.

○

На бенкет іди ситий.

○

**Губа сказала: «Прийшло», рот
сказав: «Увійшло», живіт сказав:
«Що там зверху було,
що до мене не дійшло?»**

○

**Тому, хто заніжнюється до столу,
дістаються кістки.**

○

**Котові курдюка не дісталоя.
сказав: «Ху, смердить!»**

**До сливи не дотягся,
а сказав: «Кисла».**

○

**Сором'язливий голодним
лишається.**

○

Потрібний камінь неважкий.

○

**Спраглий у річку кидається,
а голодний і на лева кинеться.**

○

**Голодний верблюду
і на свою упряж накидається.**

○

**Потопаючий за кожну билинку
хапається.**

○

Голодний вовк підкопує хлів.

○

Голодний вовк не боїться пастуха.

○

На безсіллі й камінь сіль.

**Як немає квітки,
то й колючка квіткою стане.**

○

**Одні двері зачинені,
сто інших відчинені.**

○

Немає барана — цапа ріжуть.

○

**Як немає дядька,
то й осла назвеш дядьком.**

○

Хай і цапом зветься, аби доївся.

○

**Якщо осла не можна
підвести до вантажу,
то вантаж підносять до осла.**

○

Або осла до ноші, або ношу до осла.

○

**Коли нічого возити,
то й осел не потрібний.**

**Лампа в хаті у сліпого
нічого не варта.**

○

**Сліпій курці все зерном
здається.**

○

**Де верблюда за шаг продають,
там віслук нічого не вартий.**

○

**Хоч би й з неба ячмінь сипався,
ослові в шаньку — фунт.**

○

**У чужім краю
наша корова телям стала.**

○

**Прив'яжеш коня до осяччих ясел —
ослом стане.**

○

**Якщо верблюда вітер з ніг валяє,
то козеня в повітря підіймає.**

○

**Коли звірові настає кінець,
він сам виходить на мисливця.**

**Коли вогонь розгорається,
то сухе й сире однаково горить.**

○

І тупим ножем руку вріжеш.

○

**Де б камінь не валявся,
а попаде кривому під ноги.**

○

Опинитися під поперечною пилкою.

○

Він стоїть на скоринці з дині.

○

Вода під хмизом.

○

Між водою і вогнем.

○

Гратися левовим хвостом.

○

**Якби знав, де впаду,
курпу * підіслав би.**

---

* К у р п а — ватяна ковдра.

Життя не стоїть на місці.

○

**Людина один раз на світ
з'являється.**

○

**Юнацьких утіх не шукай у старих,
бо плинна вода
у струмок не повернеться.**

○

**Що маєш замолоду,
не знайдеш на старість.**

○

**У сорок — молодість,
у шістдесят — змужніння.**

○

**Поки молодий, все відкладає
на потім, а постаріє — на коли?**

○

**Замолоду — турботи,
на старість — спочинок.**

○

**Стара людина —
сонце на вершині гори.**

Сам — старий, а душа — молода.

○

Старий, а на віслюкові вибрикус.

○

Голова — лиса, а серце — вразливе.

○

У старої шаблюки добрий гарт.

○

Благо оціниш, коли втратиш.

○

**Ціну здоров'ю складеш, захворівши,
ціну юності — постарівши.**

○

**На старість — тисяча напастей,
замолоду — тисяча втіх.**

○

Здоров'я — багатство.

○

**Багатство наживеш,
а життя не повернеш.**

Їстимеш мед — не хворітимеш.

○

Зелений чай — ліки від голови.

○

Сміх продовжує людині життя.

○

**Про свою хворобу розкажуй тому,
хто нею хворів.**

○

Лікуйся задовго до хвороби.

○

Охайність — запорука здоров'я.

○

**Хворого і золоте ліжко
не вилікує.**

○

Кожній хворобі свої ліки.

○

**Хвороба насувається горою,
а відходить по піщанці.**

**Біль приходить горою,
а виходить золотниками.**

○

**Лікар шукає жару,
хворий — порятунку.**

○

**Коли хворий почне одужувати,
лікар сам прийде в дім.**

○

**Поки душа в тілі,
є надія видужати.**

○

Поки дихається, є й турботи.

○

І довге життя кінчається.

○

**Смерть не розрізняє
старих і молодих.**

○

**Про небіжчика
не годиться говорити погано.**

Звістка про смерть тяжча від смерті.

○

Проти смерті сльози безсилі.

○

Надмірний сон забирає здоров'я.

○

**Якщо не боятися смерті,
життя не тяжке.**

○

З товариством і смерть втішна.

○

Усма * злиняє, брови залишаться.

○

**Глечик не завжди цілим
з річки повертається.**

○

**Біда приходить горами,
а відходить волосинками.**

---

* У с м а — рослинна фарба, якою жінки підводять брови.

Курут окропом розмочують.

○

Цвях цвяхом вибивають.

○

Залізо залізом ріжеться.

○

**Коли вода з головою накрила,
то байдуже,
наскільки вона піднялася.**

○

**Якщо вже вода підхопить,
то щоб велика.**

○

**Забрала вода тубетейку,
то й добре, бо вона тісна була.**

○

Свій сон воді розкажи.

○

**Скрізь, куди приходять упевненість,
розвіюються сумніви.**

**Щастя сім разів приходить,
треба тільки вгадати,
коли йому відчинити.**

○

**Ото в мене щастя —
молоко перетворилося на кисляк.**

○

**Коли щастя прийде,
осел на коня обернеться.**

○

**Якщо мисливцеві пощастить,
здобич сама до рук прийде.**

○

**Якщо поталанить,
земля золото вродить.**

○

**Все, що з неба впаде,
земля прийме.**

○

Що річка викине, те сама й забере.

○

**Хоч і пізно прийшов,
та прийшов переможцем.**

За ніччю приходять світанок.

○

Бува, що сміх кінчається сльозами.

○

**Поки не схвилюєшся —
не заспокоїшся.**

○

За смутком приходять радість.

○

Людина живе надією.

○

**Втративши навіть велике місто,
не втрачай надії на перемогу.**

○

Хай усе добром кінчається.

○

Менше сміття — чистіший світ.

○

Застояна вода тхне.

○

Погану воду — в арик.

Свіжа вода стару воду забирає.

○

Де вода, там і життя.

○

**Поки корінь у воді,
можна сподіватися плодів.**

○

**Дощ — масло для землі,
сніг — ковдра.**

○

**Разом з рисом і бур'ян
поливають.**

○

**Влітку хай краще
змії з неба сиплються,
аніж дощ іде.**

○

З вітру — дощ, із жарту — сварка.

○

**Один дах — дві погоди:
на цьому кінці — жара,
на тому — холод.**

Після Наврузу * зими один день.

○

Ще не розцвів, а вже зав'язався.

○

Від крику півня не розвидниться.

○

**Один день
не розтягнеться на тисячу днів.**

○

**Без вітру
і гілка на дереві не ворухнеться.**

○

**Поки не буде вогню,
не буде й диму.**

○

Де дим, там і полум'я.

○

**На поверхні води
краплі дощу не видно.**

* Н а в р у з — день Нового року в іранських народів (збігається з весняним рівноденням).

Про сонце судять по сходу.

○

По господареві й собаку пізнають.

○

Собака в домі свого господаря — лев.

○

**Згадав про собаку,
бери палцю в руки.**

○

**Дева словом згадав,
а дев і наспів.**

○

Згадаєте вовка, вовк прийде.

○

**У баби клопіт — курак *,
у діда — чоботи.**

○

**Баранові життя дороге,
різникові — жир.**

* К у р а к — коробочка бавовника, яка ще не розкрилася.

**Кожен мріє про своє,
безбородий — про бороду.**

○

**Вода залле світ,
а качці буде по воло.**

○

Спраглий уві сні воду бачить.

○

Вранішній сон наймилішпий.

○

Котові завжди сниться миша.

○

Кіт у сні масне бачить.

○

Старій корові полова сниться.

○

Слонові Індія сниться.

○

**Гірке дерево від догляду
солодким не стане.**

Вода каламутніє з витоку.

○

**Якщо курка — неси яйця,
якщо півень — співай.**

○

Рябий козел барсом не стане.

○

**Осел залишиться ослом,
хоч і оксамитову попону на нього
почепи.**

○

Осел той самий, тільки сідло інше.

○

**Осел — для вантажу,
мавпа — для розваги.**

○

**Чи знає осел смак цукру
й льодяника? Йому б соломи торба
й куток на заїжджому дворі.**

○

**Замовкніть, солов'ї,
віслюк горланить!**

**Що тямить ворон
у солов'їному щебеті?**

○

**Бик не вдихає аромату троянди,
не приятелює з соловейком.**

○

**Де немає співочої пташки,
там і жаба — соловейко.**

○

**Жаба співачкою стала —
співає пісню корови.**

○

**Річка назад тече,
а жаба вірші читає.**

○

**Від рівного дерева
не буде кривої тіні.**

○

Плід падає під своє дерево.

○

**Всяк літає з таким, як сам:
голуб з голубом, гусак з гусакком.**

**Сірий собака —
вовкові приятель.**

○

Жовтий собака — шакалові брат.

○

**Ослові ослове хвицання
не дошкуляє.**

○

Ніж власної колодочки не ріже.

○

**Дерево сказало:
«Чого на сокиру нарікати,
коли сокирище моє!»**

○

Лобода віслюка варта.

○

**Верблюд великий,
і садно від поклажі теж велике.**

○

**Всякій страві своя приправа,
всякій місці своя ложка.**

Ціну квітці знає соловейко.

○

У кожної квітки свій аромат.

○

Ця квітка з іншого саду.

○

**П'ять пальців — брати,
та всі неоднакові.**

○

З однієї огудини різні дині.

○

**Залізо і сталь виходять з однієї печі,
але одне стає мечем,
а інше — підковою для осла.**

○

Не все кругле — горіх.

○

**В одному казані
дві баранячі голови не зваряться.**

○

**Дві шаблюки
в одних піхвах не вмістяться.**

Дві ноги в один чорук не взуєш.

○

У чуже взуття ноги сунути.

○

**Собаку на полювання силоміць
не поведеш.**

○

**Прив'язаний собака
для полювання непридатний.**

○

Верблюда з коряка не напувають.

○

Розбита миска цілою не стане.

○

Розлитої води не збереш.

○

Вода на суходолі не тримається.

○

Завтрашнього дня ніхто не бачив.

○

Соломина гори не розвалить.

**Порожній мішок прямо
не стоятиме.**

○

Стріла не завжди влучає в ціль.

○

**Стріляння — звичайне вміння,
влучність — перемога.**

○

Одним пострілом по двох мішенях.

○

Зламаного лука двос бояться.

○

Грудка глини вогонь викресала.

○

Опікея на молоці — дми на воду.

○

**Не знехтуй порошокю,
щоб не попала тобі в око.**

○

**Спершу оглянь місциву,
потім ставляй ногу.**

Не побачивши води, чобіт не скидай.

○

Без броду не переходь воду.

○

Не порахувавши, не кажи «дев'ять».

○

**До необ'їждженого коня
ззаду не підходь.**

○

**Поки в тебе не виросте борода,
не смійся з безбородого.**

○

Не воруши старої соломи.

○

Базар гарний у розпалі.

○

Кинеш голку — сторчма стане.

○

До весілля в бубон бити.

○

Хна личить у святковий день.

Після свята — хна *.

○

Перед чередою куряву здіймати.

○

**Принести живу воду
після смерті Сухраба **.**

○

Хіба комар дошкулить слонові?

○

Собака гавкає, а хмарі байдуже.

○

Тигр не боїться котячого нявкання.

○

Або лев, або лисиця.

○

**Краще жива лисиця,
як мертвий лев.**

---

* Як правило, хною жінки фарбують долоні й нігті перед святом.

** С у х р а б — герой «Шахнаме» Фірдоусі, син лицаря Рустама.

**Будь живою собакою —
не будь мертвим левом.**

○

**Жива лисиця з мертвого лева
данину справляє.**

○

Віслюків сміх — цапові забава.

○

Кішці — гра, а мишці — смерть.

○

У кішки сім смертей.

○

Уночі і кіт сободем здається.

○

**Якщо миші з котами помиряться,
комори у людей спорожніють.**

○

**Щоб ні шпичка не згоріла,
ні м'ясо.**

○

**І рубін дістанеться,
і товариш не образиться.**

Гарне теля по ногах видно.

○

**Хто знає: чи корова першою
пропаде, чи теля.**

○

**Стане ясно,
як решето з води витягнемо.**

○

**Віддалік шукатимеш ---
поблизу знайдеш.**

○

**Світильник власної підставки
не освітлює.**

○

**Сліпий свою палицю раз
губить.**

○

**Сліпий заховас
і видючий не знайде.**

○

**Хоча ніс і не подобається,
та його не відріжеш.**

**Сурма на сліпі очі --
тюльпан на лису голову.**

○

**Крізь вушко голки
слона проводити.**

○

Нігтем землю конати.

○

Голкою вишні їсти.

○

Голкою яму рити.

○

В решеті воду носити.

○

Товкти воду в ступі.

○

На воду малюнок набивати.

○

Воду мотузкою припинати.

○

Кувати холодне залізо.

Каганцем сонце освітлювати.

○

Повертати сонцеві проміння.

○

Чорний перець возити в Індію.

○

У квітник квіти нести.

○

**Носити сироватку
з села на пасовище.**

○

Половою гору насипати.

○

Мурашку сокирою вбивати.

○

Курдюк на пуповину міняти.

○

По своїй нозі тешею * гатити.

---

* Т е ш а — різновид сокири з вузьким лезом.

На спечене місце розсіл лити.

○

Мигдалевою халвою годувати корову.

○

**Написати на крижині
й лишити на сонці.**

○

Злодієві майно доручати!

○

Тебе, мабуть, теща любить!

○

По вуха в боргах.

○

Де село, а де дерева.

○

**У Самарканді кіт з хвостом,
а в Бухарі осел з копитами.**

○

**Буде тоді, як у верблюда
хвіст до землі виросте.**

Цей танцює так, як той грас.

○

Та сама їжа, в тій самій місці.

○

Та сама лазня, той самий тазок.

○

Що Ходжа Алі, що Алі Ходжа.

○

**І зверху не висівки,
і зісподу не борошно.**

○

Ні полова, ні зерно.

○

Ні жар, ні вода.

○

**Ані пересолений,
ані недосолений.**

○

**Ні цьому приятель,
ні тому розрадник.**

**Обом прокляття — і квасолі,
їй гарбузові.**

○

Просто, як води напиться.

○

Ви'явся, як кліщ.

○

Страшний, наче дракон.

○

Голо, як у мечеті.

○

Гіркий, як мачушпин хліб.

○

Живлющий, як виноградний сік.

○

Солодке, як самаркандська халва.

○

Щедрий, як Хотам Той *

* **Хотам Той** — бедуїн із племені той, який став на Сході символом щедрості й великодушності.

Зігнутий, наче даль *.

○

Худий, як веретено.

○

Ніжна, як газель.

○

Очі — як мигдаль.

○

**Подібні,
як дві половинки одного яблука.**

○

**Нерозлучні, як дві половинки
одного мигдалевого зерняти.**

○

Кожне слово має свій кінець.

---

* Д а л ь — буква арабо-перського алфавіту, схожа на дугу.

З М І С Т

- 5 Вступне слово *Олександра Шокала*
18 Дружбою народ міцний
28 Золото пізнається у вогні,
людина — в труді.
46 Бідак працює — багач розкошує.
64 Від серця до серця дорога веде.
82 Добрі наміри — добрі й наслідки.
118 Язык — мірило розуму.

**ТАДЖИКСКІЕ
ПОСЛОВИЦЫ И ПОГОВОРКИ**

С б о р н и к

Составитель и переводчик
Александр Андреевич Шокало

Серия «Мудрость народная»
(На украинском языке)

Видавництво «Дніпро»,
Київ, Володимирська, 42.

Редактор *З. Г. Коваль*
Художник *В. М. Гринько*
Художній редактор *В. В. Машков*
Технічний редактор *І. О. Селезньова*
Коректор *Н. О. Маслова*

Виготовлено на книжковій
фабриці «Жовтень»
республіканського виробничого
об'єднання «Поліграфкнига»,
Київ, Артема, 23-а.

ІБ № 346

БФ 28767

Здано на виробництво 8.IV 1977 р.

Підписано до друку 28.VII 1977 р.

Папір машинно-крейдяний.

Формат 70×108¹/₆₄.

Фізичн. друк. арк. 2,75.

Умовн. друк. арк. 3,85.

Обліково-видавн. арк. 3,297.

Ціна 50 коп.

Замовл. 1418. Тираж: 50 000.

